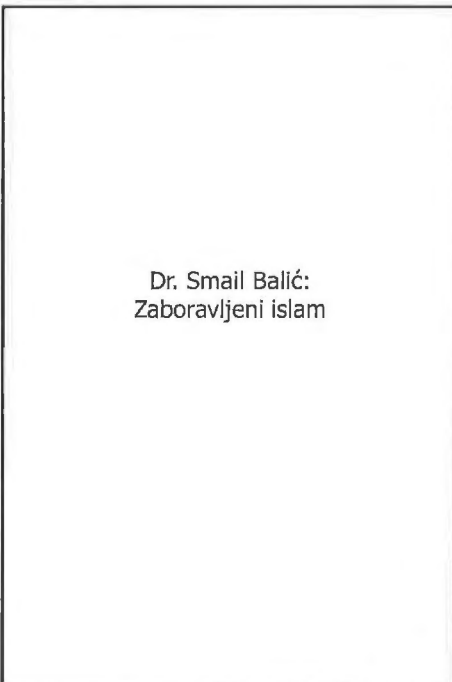

Povodom

Dr. Smail Balić:
Zaboravljeni islam

Dr. Smail BALIĆ

Zaboravljeni islam

Bio je nekoć jedan islam, koji se njegovao u prisnom krugu porodica. Donosio je sa sobom toplinu doma, smirenost u svakidašnjici i zbrinutost na obadva svijeta. Vjernici su u njemu nalazili ono što smiruje srca (Kur'an 13:28). Ispoljavao se u vjerovanju, čestitosti i samoobuzdavanju ili pobožnosti (takvâ).

Skoro poluvjekovna vladavina komunističkog bezvjerja stvorila je na njegovu mjestu prazninu i pustoš. Samo tu i tamo održali su se ostaci stare uljudenosti, oblikovane u vjeri. Pojedini lijepi običaji iz starine dopunjavali su sliku. U tom okolišu razvijao se narod Bošnjaka.

Zahvat novog vremena je bio već poodavno udario pečat životu. Preuzet je način europskog života. Ni islam se nije mogao oduprijeti žrvnju vremena. Nije da je on nagrižen, već su bačene na sporedni kolosijek naslage dojučerašnje civilizacije i mentaliteta. Na tome su radili ozbiljni pregaoci vjere poput Mehmeda Džemaludina Čauševića, Hafiza Ajnija Bušatlića, dra Mehmedalije Metiljevića, dra Mehmeda Begovića i Huseina Đoze. Bio je već uhodan nov način vjerskog razmišljanja. Trebalo je nastaviti tim putem, jer je smanjenje sudara s Europom bila prijeka potreba.

U novom demokratskom poretku stvoreni su preduvjeti za daljnji slobodni misaoni razvoj (idžtihad). Široki narodni slojevi se osvješčuju na svoje duhovno namrijeće. Ali kakvo, kad se ono velikim dijelom zagubilo u sumraku bezvjerja? Ponovna islamiza-

cija je na djelu. Izvrsna prilika za naturanje otuđenih pogleda na vjeru! To se već i događa, pa je Islamska zajednica u zemlji suočena s jednom vrstom neobičnog uljeza: s krutom vjeronaukom, koja prijete da ju dovede u sukob s društvom. Primjer za to je pojava letka u kojem se muslimani odvrćaju od najobičnije uljudnosti: da čestitaju sugrađanima njihov blagdan – sve u ime islama.

Uzdizanje Muhameda Alejhisselama (571–632) iznad mjere, po slici Isusa u kršćanstvu, spada također u nastranjenja, koja se pojavljuju u propagandnoj bujici novih učitelja s istoka. Ustaljeno mišljenje domaće tumačenjske škole islama, od koje nema razloga odstupati, je da su božiji poslanici ljudi kao i mi (vidi Kur'an 14:11, 23:33), pa ih takvima treba i držati.

Živimo u vremenu globalizacije, to jest uvažavanja skupnog razvoja na čitavoj zemaljskoj kugli. Mnoštvo utisaka, doživljaja i zbivanja zahtijevaju zbijenu preradu i uzvraćanje. Sve treba svesti na srčiku, ali da se ne izgubi smisao. Sporednosti su osuđene na zanemarljivost. Utakmica među ljudima, pa i ona oko dobrotvorstva, traži najveću djelotvornost. Tako je i vjerski iskaz upućen na skraćivanje, pri čemu ne smije biti povrijeđena suština.

Temeljna značajka islamske svojstvenosti (identiteta) je spremnost na unapređenje dobra i onemogućavanje zla. Tu leži odlika islamskog društva (Kur'an 3:110). Ona proizilazi iz prve, uvijek prisutne, vjerske obaveze: svjedočenja da ima Bog i da je On vrhovni gospodar.

U načelu je islam na strani dobra. Svi su ljudi jednaki. Bog kaže: "Učinio sam vas narodima i plemenima da se raspoznajete. Najplemenitiji kod Boga je onaj ko se najbolje posvjedočio u samoobuzdanju." (49:13).

Čovjek je, uči Kur'an, Božiji namjesnik na zemlji. Sva djeca Ademova sudjeluju u dostojanstvu, koje im je Providnost dodijelila. Svak ima svoj put izvoru (5.48). Rečenicom "Nema sile u vjeri" (2:254) je utemeljena snošljivost u islamu. "Ko hoće, nek vjeruje, a ko neće, nek ostane pri prikrivanju istine." (18:28). Time je zajamčena raznovrsnost ljudskog društva. Zato nije ni čudo, što od pamtivijeka uz džamiju stoji crkva, manastir, sinagoga, hram ili pagoda.

Islam se nudi svijetu tek svojom naukom: "Sljedbo Biblije, dođite na riječ zajedničku i vama i nama: da ne služimo nikome, osim Bogu i da nikog Njemu ravnim ne smatramo." (3:34)

Nema isključivosti u islamu ili je ona samo ograničenog dometa. Sloganu "Exstra ecclesiam nulla salus" (Izvan crkve nema spasa) nije napisana uzvratna misao, već piše: "Oni koji vjeruju – bili oni židovi, sabijci ili kršćani – svi, koji u Boga i onaj svijet vjeruju i dobra djela čine, ne treba da se boje: oni neće ni za čim tugovati": (Kur'an 3:69).

Islam je od prvog početka u stalnom dijalektičkom odnosu sa židovstvom i kršćanstvom. On se osniva, kao i oni, na Objavi – ovog puta dostavljanoj poslaniku Muhamedu. Ona ide kroz čitavu povijest i jedinstvena je. Prema tome, on, ustvari, i nije neka nova vjera, već upotpunjen i filtriran oblik semitskog religiozitetu.

Dok su u srednjem vijeku kršćanstvo i islam sličili jedno drugom u moralu, u gledanju na gospodarski život (zajednička zabrana kamate i lihve), u porodičnom životu (žena je bila vezana za domaćinstvo i djecu, u veoma maloj mjeri donosilac odluka), u jednakom isključenju žene iz vjerskog i javnog života, dotle je danas kršćanski i židovski Zapad krenuo znatno drukčijim putem. Zapad je dijete prosvjetiteljstva. Zato mu je čovjek mjerilo vrijednosti. Njemu se priznaje autonomija, dakle, sposobnost da sam odredi zakone svog ćudorednog djelovanja. U središtu politike i drugih društvenih zbivanja treba da bude čovjek. Zapadom, dakle, vlada antrpocentrizam, dok je na islamskom Istoku sredina oko koje se sve treba kretati, Bog. Ali i islam smatra čovjeka nosiocem izuzetnih vrijednosti, samo što ne dopušta da zaboravi svoju ovisnost o nekom Vrhovnom zakonu, koji mu stavlja granice djelovanja. Tako čovjek ne smije svoju vrstu ubijati. "Ko ubije jednog jedinog čovjeka na pravdi Boga, računa mu se da je ubio čitavo čovječanstvo." Ovu židovsku mudrost dijeli Kur'an s prvom jednobožačkom vjerom.

Prosvjetiteljstvo je proširilo podlogu za sporazmijevanje među ljudima. Pa ni vjere nijesu više isključive kao nekada. Poznat je pomirljivi stav Drugog vatikanskog vijeća. Dijalog, na koji se pozivaju židovi, muslimani i drugi vjernici, je muslimanima odva-

jkada prislan. Isto kao i miješano društvo i demokracija. Politika je polje ljudskog djelovanja, uvjetovano vlastitim zakonima. U Kur'anu nema izričito političkih odredaba niti se u njemu spominje pojam države. Vjera treba samo da bude zahvaćajuća moralna snaga, koja bdije nad društvom. Ostatak je prepušten zdravom razumu. Zdravo razmišljanje vodi do ljudskih prava, pojma koji se razvio pod uticajem prosvjetiteljstva.

Novo vrijeme se odražava i na teološkom razmišljanju. Kod podaleko sekulariziranih kršćana se primjećuje nastanak jedne vrste globalnog bogoslovlja. "Nije pri tom svijest o mnogostrukosti religija nešto novo," opaža Reinhold Bernhardt, "već teološko priznanje ove mnogostrukosti, otkriće stvarnog prisustva Božijeg u nekršćanskim vjerama i kulturama. Ovo priznanje ima dalekosežne posljedice za teologiju."¹

U tokove duhovnog sazrijevanja Europe su i muslimani ugradili svoj udio. Neosporiva zasluga za oslobađanje intelekta od teologije pripada Ibn Rušdu (Averroesu), umro 1198, muslimanskom misliocu iz Španije. On je prvi iznio naučnu postavku, da slobodno znanstveno istraživanje ne ugrožava Božiju objavu, jer se njegova istina mora podudarati s Božijom. Time je otvorio prostor stvarnoj nauci i začeo pokret prosvjetiteljstva. Što je najzanimljivije, Ibn Rušdova osnov-

¹ O drugim uticajima islama na Zapad objavljeno je dosta rasprava. Od popularno napisanih knjiga vrijedno je spomenuti "Allahs Sonne über dem Abendland" (Allahovo sunce nad zapadom) od gđe Sigrid Hunke (Stuttgart 1984, 375 str.) Nekoliko misli o ovoj temi sadrži i moj članak "Beiträge islamischer Kultur und Religion in Europa", objavljen u knjizi "Vision 2001. Die größere Ökumene", Köln, Weimar, Wien 1999, str. 51-62.

na misao o neuništivosti Objave se temelji na Kur'anu. U suri 15, ajetu 9, stoji: "Inna nahnu nezzelna'z-zikre we inna lehu lehafizun" (Mi smo spustili Opomenu i mi ćemo je zaista čuvati).

Jedna druga sura, peta po broju, al-Ma'ida, ušla je po 48. ajetu u povijest prosvijećenog svijeta. Gotthold Ephraim Lessing, umro 1781, ju je uzeo za pjesničku namisao svoje parabole o tri prstena u dramatskom spjevu "Nathan, der Weise". To je bila snažna poruka u pravcu jačanja tolerancije i poštivanja ljudskih prava. U ajetu stoji: "A da je Allah htio, On bi vas učinio pripadnicima jedne vjere. Ali On hoće da vas stavi na kušnju u onome što vam propisuje. Natječite se zato u dobru! Bogu se valja povratiti, pa će vam on kazati šta je razlog vaših razilaženja."

Islamu je, dakle, mjesta u Europi. Muslimani su u njoj prisutni duhom, kulturom, zajedničkom sudbinom, poviješću, biološkom supstancom i – na kraju – srodnošću vjerskih pogleda.

Bilješka o autoru: *Dr. Smail Balić je rođen 1920. godine u Mostaru. Predaje na dvije visoke bečke škole (jedna od njih je ex konzularna akademija). Od 1983. do 1986. godine djeluje na frankfurtskom institutu za povijest arapsko-islamskih nauka. Godine 1977. onemogućava mu se da bude profesor na Islamskom teološkom fakultetu u Sarajevu od strane bivše Jugoslavije. Napisao je mnogobrojna djela o tradiciji islama, kulturnoj baštini Bosne, odnosu islamske i zapadne kulture i dr. Jedno od njegovih najznačajnijih djela je knjiga "Kultura Bošnjaka", prvi put štampana u Beču 1973. godine, ali i danas veoma aktuelna. Većinu svojih djela napisao je na njemačkom jeziku, a ima ih prevedenih i na druge jezike.*

Dopisnik je Kraljevske akademije za istraživanje islamske civilizacije u Amanu i Akademije za islamska istraživanja u Kairu. Ima titulu umirovljenika austrijske nacionalne biblioteke u svojstvu referenta za orijentalne jezike.

